

Peti dio, pod naslovom »Rušilac i graditelj«, zapravo je vrsta zaključka. »Paul Lafargue, kaže Mile Joka, bio je u isto vrijeme rušilac i graditelj; razarao staro i gradio puteve novom društvu; agitator, propagandist, teoretičar, taktičar i strateg revolucionarne marksističke partije, koji je sve podređivao nužnosti društvenog preobražaja« (181). Njegovo cjelokupno djelo »prožeto osebjnostima karakterističnim za francuski i međunarodni socijalistički pokret njegove epohe, poslije drugog svjetskog rata nanovo se vrednuje i ističe u socijalističkom svijetu, na Kubi, u Sovjetskom Savezu, Jugoslaviji i u samoj Francuskoj. Upravo zato što je njegova razorna kritika svega postojećeg bila poticana vizijom kolektivističkog društva« (182).

Tim riječima završava Mile Joka svoju monografiju o Paulu Lafargueu, pisanu s puno simpatije za taj živi revolucionarni duh, s puno razumijevanja za djelo i akciju i s jakim željom da se taj do kraja aktivan borac svoga doba otme zaboravu i da se njegovo djelo s kritičkim izdanjima ponovo stavi pred publiku. »Bilo je, kaže socijalistički pisac i erudit Bracke, i ima u Internacionali hiljade i hiljade ljudi koje su ganule, vodile i navele na razmišljanje Lafargueove stranice« (u M. Joka, 181). Međutim, nadodaje Mile Joka, njegovo značenje ne bi se moglo svesti samo na to. A čitalac te interesantne, lijepo i živo pisane monografije može samo požaliti što njen autor nije bio malo više analitičan nego što je sintetičan, što bi uvelike povećalo njezinu vrijednost, koja se i bez toga ne može negirati, to više što postoji vrlo malo djela takve vrste o Lafargueu.

Zlata Knezović

*SOVETSKIE LJUDI V OSVOBODITEL'NOJ BOR'BE
JUGOSLAVSKOGO NARODA 1941—1945. G.,
Moskva 1973, 260 str.*

Knjigu »Sovjetski građani u oslobodilačkoj borbi jugoslavenskih naroda, 1941—1945. god.« pripremio je za tisak Institut za vojnu historiju Ministarstva obrane SSSR, a sadrži uz predgovor urednika, kandidata nauka pukovnika V. J. Bistrova, opširniju raspravu T. S. Bušujeve »Narodnooslobodilačka borba u Jugoslaviji i sudjelovanje sovjetskih građana u njoj«, sjećanja osmorice sovjetskih građana — sudionika NOB-a, izvode iz dokumenata jugoslavenskih vojnih komandi, potvrde o sudjelovanju u NOB-u, malobrojne napise iz naše parizanske štampe, pisma i uspomene boraca.

Knjiga je, kao što piše u predgovoru, posvećena sudjelovanju sovjetskih građana u jednom od najaktivnijih evropskih pokreta otpora protiv fašizma, koje nije dovoljno istraženo ni u sovjetskoj ni u jugoslavenskoj povijesnoj literaturi. Čini nam se da je ovom knjižicom dobrim dijelom uklonjen taj nedostatak.

U opširnijoj raspravi T. S. Bušujeva daje relativno korektan prikaz razvoja narodnooslobodilačke borbe u Jugoslaviji od skoma i komadanja stare Jugoslavije do pobjede nad fašizmom u proljeće 1945. U raspravi se iznose najvažnije mjere u vezi s pokretanjem ustanka, glavne borbe za vrijeme NOR-a, neke važnije političke odluke kao što je osnivanje Narodnog fronta, zasjedanja AVNOJ-a i dr. Ali u prvom dijelu rasprave nigdje se izričito ne ističe da je narodnooslobodilačka borba u Jugoslaviji bila borba ne samo protiv okupatora i domaćih izdajnika nego i protiv svih snaga starog društva, tj. da je bila socijalistička

revolucija, koja se odvijala u uvjetima složene nacionalnooslobodilačke borbe u sklopu velike antifašističke koalicije.

U drugom dijelu rasprave T. S. Bušujeva posebno ističe internacionalistički karakter jugoslavenske narodnooslobodilačke borbe navodeći da su u njoj sudjelovali pripadnici 50 nacionalnosti iz 22 države, od toga, prema još uvijek nepotpunim podacima, više od 6000 sovjetskih građana. U našoj literaturi navodila se prije brojka od 3—4000, ali je T. S. Bušujeva zaista poduzela opsežna istraživanja i točno po jedinicama došla do toga broja.

Sovjetski građani koji su sudjelovali u jugoslavenskoj narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji većinom su pobjegli iz fašističkih logora u Austriji, Italiji, Grčkoj i dijelovima Jugoslavije. Mnoge od njih iz logora su oslobodili jugoslavenski partizani. Tako je *Borba* od 23. prosinca 1942. u omanjem članku pisala: »Hrvatski partizani zabilježili su veliku pobjedu. Oni su u Hrvatskom zagorju oslobodili iz njemačkog zarobljeništva direktno s prinudnog rada pet sovjetskih oficira.« Mnogi sovjetski građani, nakon bijega iz logora ili s prinudnog rada, najprije su se uključili u pokrete otpora u Italiji i Grčkoj, a zatim su prelazili u Jugoslaviju, gdje je pokret otpora bio mnogo jači i gdje je — kako se tada govorilo — bilo mnogo više sovjetskih boraca. Od navedenog broja sovjetskih građana, koji su sudjelovali u borbama u Jugoslaviji, dvije trećine bile su vojne osobe, a ostalo civilne koje su zbog različitih razloga bile oterane u fašističke logore. Zbog tako velikog broja sovjetskih građana u mnogim jugoslavenskim vojnim jedinicama osnivane su posebne sovjetske čete i bataljoni. Mnogi sovjetski borci dobili su jugoslavenska odlikovanja, ali su mnogi i poginuli u toj borbi. (T. S. Bušujeva navodi niz konkretnih primjera herojskog držanja sovjetskih građana.) Navest ćemo nekoliko najkarakterističnijih primjera: 256 boraca I ruske udarne brigade odlikovano je jugoslavenskim ordenima i medaljama za hrabrost, ali je brigada samo u borbama na teritoriju Slovenskog primorja izgubila 170 boraca; u istim borbama poginulo je više od 100 boraca Ruskog bataljona VI proleterske divizije »Nikola Tesla«; samo nekoliko boraca dočekalo je kraj rata iz Ruske čete VI krajiške brigade itd.

Većina tih sovjetskih građana borila se u partizanskim odredima i brigadama na teritoriju Slovenije, što je razumljivo s obzirom na geografski položaj. Mnogo ih je bilo i u makedonskim jedinicama, a zatim i u drugim, pogotovo u posljednjim godinama rata. Sudjelovanje sovjetskih građana u jedinicama Narodnooslobodilačke vojske imalo je osim vojnog i izuzetno moralno-političko i idejno značenje. Oni su bili državljani tada jedine socijalističke zemlje na svijetu, i njihovo sudjelovanje u pokretu otpora, kome i T. S. Bušujeva ovdje priznaje karakter socijalističke revolucije, bilo je vrlo značajno. Sovjetske je građane stanovništvo svuda rado dočekivalo. »Narod je izlazio na ulice da bi vidio i pozdravio sovjetske borce. Nemoguće je riječima opisati scene, kada su starci, koji su bili u ruskome zarobljeništvu i tamo naučili ruski jezik, pozdravljali i razgovarali se sa svojim drugovima« — navodi se u izvještaju Kalničkog partizanskog odreda. Sličnih detalja ima mnogo i u sjećanjima sovjetskih i naših boraca i u izvodima iz dokumenata koji se nalaze u ovoj knjizi, zbog čega smo je i nazvali rijetko vrijednom i zanimljivom. Naravno da ni u njoj nije definitivno obrađena uloga sovjetskih građana u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji u Jugoslaviji, niti je utvrđen njihov broj, njihov doprinos i žrtve. Nesumnjivo je pozitivno da se u Sovjetskom Savezu tome u posljednje vrijeme posvećuje veća pažnja.

Zlatko Čepo